

**Αντιμετώπιση και διαχείριση παιδιών με οπτική αναπηρία στο
σχολείο και το σπίτι**

**Supporting and educating children with visual impairments at school
and home**

Αικατερίνη Πάσχου¹, Δασκάλα, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
premp23032@aegean.gr

Κωνσταντίνος Μαστροθανάσης², Δρ., ΣΕΠ
k.mastrothanas@aegean.gr

---

¹ Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

² Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την αντιμετώπιση και διαχείριση παιδιών με οπτική αναπηρία στο σχολείο και το σπίτι, επικεντρώνοντας στην ανάγκη για προσαρμοσμένες στρατηγικές που ενισχύουν την εκπαίδευση, την ανάπτυξη και την καθημερινή ζωή των παιδιών αυτών. Τονίζεται η σημασία της κατανόησης των διάφορων μορφών οπτικής αναπηρίας για την ανάπτυξη ενός ανοιχτού και προσβάσιμου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, όπως επίσης εξετάζονται οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με οπτική αναπηρία και οι επιπτώσεις αυτών στη μάθηση, τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και την ανεξαρτησία. Επισημαίνεται η ανάγκη για δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς, όπου οι εκπαιδευτικοί υιοθετούν προσαρμοσμένες μεθόδους διδασκαλίας, αξιοποιώντας τεχνολογίες για να καταστήσουν τη μάθηση προσιτή, ενισχύοντας παράλληλα και την κοινωνική ένταξη των μαθητών. Συζητείται η σημασία των τεχνολογικών βοηθημάτων και εργαλείων που επιτρέπουν στους μαθητές με προβλήματα όρασης να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση και να είναι ανεξάρτητοι. Τέλος, αναδεικνύεται η ανάγκη προσαρμογών στα προγράμματα σπουδών και τη διδασκαλία, ώστε να ανταποκρίνονται στο μαθησιακό στυλ και στις ανάγκες των μαθητών. Προτείνεται η υποστήριξη της μετάβασης και της ανεξαρτησίας μέσω σχεδιασμού και στρατηγικών που ενθαρρύνουν την αυτονομία και τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας. Τονίζεται επίσης ο ρόλος των οικογενειών στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για τα παιδιά με προβλήματα όρασης, παρέχοντας ενθάρρυνση και συναισθηματική υποστήριξη.

Λέξεις-Κλειδιά: οπτική αναπηρία, κοινωνική ένταξη, σχολείο, σπίτι

Abstract

This paper addresses the treatment and management of children with visual impairments in school and at home, focusing on the need for customized strategies that enhance education, development, and daily life for these children. It emphasizes the importance of understanding the various forms of visual impairment to develop an open and accessible educational environment, as well as examines the challenges faced by children with visual impairments and their impact on learning, social interactions, and independence. It highlights the need to create an inclusive school environment where educators adopt tailored teaching methods, utilizing technology to make learning accessible and simultaneously enhancing students' social inclusion. The importance of technological aids and tools that allow students with vision problems to access education and be independent is discussed. Finally, the need for adjustments in curricula and teaching to meet the learning style and needs of the students is showcased. It suggests supporting transition and independence through design and strategies that encourage autonomy and school-family collaboration. The role of families in creating a supportive environment for children with vision problems, providing encouragement, and emotional support, is also emphasized.

Keywords: visual impairment, social inclusion, school, home

Υπεύθυνος αλληλογραφίας: Κων/νος Μαστροθανάσης, k.mastrothanasis@aegean.gr, +306936178345

1. Εισαγωγή

Η οπτική αναπηρία στα παιδιά είναι ένα κρίσιμο ζήτημα που επηρεάζει σημαντικά τη μάθηση, την ανάπτυξη και τις εμπειρίες της καθημερινής τους ζωής. Σε έναν κόσμο φτιαγμένο κυρίως για όσους μπορούν να δουν, τα παιδιά με οπτικές αναπηρίες βρίσκονται αντιμέτωπα κάθε μέρα με σειρά από ξεχωριστές δυσκολίες. Για να εξασφαλιστεί η επιτυχία και η ευημερία τους, είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν προσαρμοσμένες στρατηγικές, που θα τα βοηθήσουν να περιηγηθούν και να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο γύρω τους με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο (Κουτάντος, 2005). Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τις διάφορες πτυχές της οπτικής αναπηρίας σε νεαρά άτομα και επιχειρεί να παράσχει πρακτικές προτάσεις για εκπαιδευτικούς, γονείς και φροντιστές των παιδιών με οπτική αναπηρία, ώστε να τα υποστηρίξουν αποτελεσματικά τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι.

Η βαθιά κατανόηση των διάφορων μορφών οπτικής αναπηρίας είναι κρίσιμη για την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος που είναι ανοιχτό για όλους και παρέχει τις αναγκαίες ευκαιρίες για ανάπτυξη και ενδυνάμωση (Torog & Rosenblum, 2019). Ο αντίκτυπος αυτών των διαταραχών εκτείνεται πέρα από το ακαδημαϊκό πεδίο, επηρεάζοντας τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις του παιδιού, τη συναισθηματική ανάπτυξη και την ανεξαρτησία του. Ως εκ τούτου, ο πρωταρχικός στόχος αυτής της συζήτησης είναι να εξοπλίσει τους ενδιαφερόμενους με τις γνώσεις και τα εργαλεία που είναι απαραίτητα για την προώθηση μιας ατμόσφαιρας όπου τα παιδιά με προβλήματα όρασης μπορούν να ευδοκιμήσουν.

Με τη διερεύνηση της πολύπλευρης φύσης της οπτικής αναπηρίας και των στρατηγικών αντιμετώπισής της, επιδιώκεται η υποστήριξη μιας πιο ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην εκπαίδευση και τη φροντίδα αυτών των παιδιών. Μέσω συνεργατικών προσπαθειών, είναι δυνατόν να μετατραπούν οι δυσκολίες σε ευκαιρίες για ανάπτυξη και μάθηση, διασφαλίζοντας ότι τα παιδιά με προβλήματα όρασης λαμβάνουν την υποστήριξη που χρειάζονται για να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους.

2. Κατανόηση της οπτικής αναπηρίας

Η οπτική αναπηρία περιλαμβάνει ένα φάσμα καταστάσεων που έχουν ως αποτέλεσμα σημαντικές δυσκολίες στην όραση. Οι δυσκολίες ποικίλλουν και εστιάζουν σε ζητήματα μειωμένης όρασης που δεν μπορεί να διορθωθεί με τα συνήθη γυαλιά έως και θέματα που αφορούν την πλήρη τύφλωση. Οι καταστάσεις αυτές μπορεί να είναι συγγενείς, να αναπτύσσονται από τη γέννηση, ή να έχουν αποκτηθεί λόγω ασθένειας, τραυματισμού ή εκφυλιστικών οφθαλμικών παθήσεων (Kooiker et al., 2014). Για να υποστηριχτούν αποτελεσματικά τα παιδιά με προβλήματα όρασης, είναι σημαντικό να κατανοηθεί το φάσμα και τα χαρακτηριστικά αυτών των καταστάσεων.

Ο τρόπος με τον οποίο μια οπτική αναπηρία επηρεάζει ένα παιδί μπορεί να ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό. Ορισμένα παιδιά μπορεί να έχουν μερική όραση, βλέποντας μόνο σχήματα, φως και κίνηση, ενώ άλλα μπορεί να έχουν στενό οπτικό πεδίο ή να αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη διαφοροποίηση των χρωμάτων (Liu et al., 2019). Οι επιπτώσεις αυτών των διαταραχών είναι βαθιές, επηρεάζοντας όχι μόνο τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί μαθαίνει και αλληλεπιδρά με το περιβάλλον του, αλλά και την κοινωνική και ψυχολογική του ανάπτυξη (McGaha & Farran, 2001). Για παράδειγμα, ένα παιδί με μειωμένη περιφερειακή όραση μπορεί να δυσκολεύεται με εργασίες που απαιτούν χωρική αντίληψη, ενώ τα παιδιά με χαμηλή όραση μπορεί να βρίσκουν τα έντονα φωτισμένα περιβάλλοντα δυσβάσταχτα.

Είναι επίσης σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η οπτική αναπηρία δεν είναι απλώς μια ιατρική πάθηση, αλλά μια πολύπλευρη εμπειρία που επηρεάζει κάθε πτυχή της ζωής ενός παιδιού. Ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά με οπτική αναπηρία αντιλαμβάνονται τον κόσμο διαμορφώνει το μαθησιακό τους στυλ, τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ακόμη και την αυτοεικόνα τους (Nishimura et al., 2020). Καθώς μεγαλώνουν, τα παιδιά αυτά πρέπει να μετακινούνται σε έναν κόσμο που είναι σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένος προς τα άτομα με πλήρη όραση, καθιστώντας την κατανόηση και την υποστήριξη από τους γύρω τους, ακόμη πιο σημαντική.

Η οπτική αναπηρία φέρνει μαζί της και μια σειρά από ειδικές δυσκολίες στον τομέα της εκπαίδευσης, κάτι που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και προσαρμογή. Οι παραδοσιακές μέθοδοι διδασκαλίας βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε οπτικές ενδείξεις και υλικά, τα οποία μπορεί να είναι απρόσιτα σε αυτούς τους μαθητές (Alvaristo et al., 2020). Κατά συνέπεια, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να φροντίσουν να κάνουν τις μεθόδους διδασκαλίας τους πιο φιλικές και προσβάσιμες για όλους, ώστε κανένας μαθητής να μην αισθάνεται αποκλεισμένος και η μάθηση να γίνεται πιο εύκολη και αποτελεσματική για όλους. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση απτικού μαθησιακού υλικού, ακουστικών οδηγιών και τεχνολογίας ειδικά σχεδιασμένης για άτομα με προβλήματα όρασης.

Για την κατανόηση της οπτικής αναπηρίας, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε την ατομικότητα της εμπειρίας κάθε παιδιού. Δεν υπάρχουν δύο παιδιά με οπτική αναπηρία που θα έχουν τις ίδιες ανάγκες ή ικανότητες. Ως εκ τούτου, μια ευέλικτη και εξατομικευμένη προσέγγιση είναι το κλειδί για την παροχή της υποστήριξης και των πόρων που χρειάζονται.

3. Δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς

Η δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς είναι απαραίτητη για να αισθάνονται οι μαθητές με προβλήματα όρασης ευπρόσδεκτοι, υποστηριζόμενοι και ικανοί να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους. Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, καθώς χρειάζεται να εφαρμόσουν μια ποικιλία στρατηγικών για να διασφαλίσουν ότι οι μαθητές αυτοί λαμβάνουν την ποιοτική εκπαίδευση που τους αξίζει (Asamoah et al., 2018).

Οι στρατηγικές για την υποστήριξη των μαθητών με προβλήματα όρασης στην τάξη από τους εκπαιδευτικούς, περιλαμβάνουν την κατανόηση των ιδιαίτερων αναγκών κάθε μαθητή και την ανάλογη προσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας (Alvaristo et al., 2020). Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή υλικού σε γραφή Braille ή σε μεγάλα γράμματα, τη χρήση ακουστικών και απτικών βοηθημάτων μάθησης και τη διασφάλιση της προσβασιμότητας σε ψηφιακούς πόρους. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει επίσης να εκπαιδεύονται, ώστε να επικοινωνούν αποτελεσματικά με μαθητές με προβλήματα όρασης, κατανοώντας πώς να περιγράφουν προφορικά το οπτικό υλικό και πώς να καθοδηγούν τους μαθητές με ασφάλεια μέσα στην τάξη.

Οι τροποποιήσεις και οι προσαρμογές στο φυσικό περιβάλλον και το μαθησιακό υλικό είναι επίσης πολύ σημαντικά στοιχεία που χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη (Sladewski et al., 2022). Αυτό θα μπορούσε να σημαίνει τη διευθέτηση των θρανίων και των επίπλων της τάξης ώστε να δημιουργούνται σαφείς διαδρομές για την μετακίνηση στην τάξη, την εξασφάλιση καλού φωτισμού για τους μαθητές με χαμηλή όραση και τη χρήση χρωμάτων υψηλής αντίθεσης για οποιοδήποτε οπτικό υλικό. Επιπλέον, η ενσωμάτωση τεχνολογίας όπως τα προγράμματα ανάγνωσης οθόνης, το λογισμικό μεγέθυνσης και οι σημειωτές Braille μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά την πρόσβαση στις πληροφορίες και τη μάθηση (Daroni et al., 2018).

Ωστόσο, ένα περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς δεν αφορά μόνο τις προσαρμογές στον χώρο και τις στρατηγικές διδασκαλίας. Η σημασία της κοινωνικής ένταξης και της υποστήριξης από τους συμμαθητές τους δεν μπορεί να μην αναφερθεί (Asamoah et al., 2018; Μαστροθανάσης, 2009). Η καλλιέργεια μιας κουλτούρας στην τάξη όπου όλοι οι μαθητές ενθαρρύνονται να αλληλεπιδρούν, να συνεργάζονται και να υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον είναι ζωτικής σημασίας. Οι εκπαιδευτικοί και το προσωπικό του σχολείου θα πρέπει να προωθούν την κατανόηση και την ενσυναίσθηση μεταξύ όλων των μαθητών, ίσως μέσω συστημάτων φίλων ή προγραμμάτων καθοδήγησης από τους συμμαθητές. Δραστηριότητες που επιτρέπουν στους μαθητές να εξερευνήσουν και να εκτιμήσουν ο ένας τις διαφορές του άλλου μπορούν να καλλιεργήσουν ένα πιο υποστηρικτικό περιβάλλον.

Επομένως, η δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς για μαθητές με προβλήματα όρασης έχει να κάνει με τη διασφάλιση ότι κάθε πτυχή της εκπαίδευσής τους είναι προσβάσιμη, ελκυστική και προσαρμοσμένη στις μοναδικές τους ανάγκες. Εστιάζοντας σε αυτούς τους τομείς, τα σχολεία μπορούν να παρέχουν μια σταθερή βάση για τους μαθητές με προβλήματα όρασης ώστε να αναπτυχθούν ακαδημαϊκά, κοινωνικά και συναισθηματικά.

4. Τεχνολογικά βοηθήματα και εργαλεία μάθησης

Τα τεχνολογικά βοηθήματα και μαθησιακά εργαλεία έχουν φέρει επανάσταση για τους μαθητές με προβλήματα όρασης. Οι τεχνολογίες αυτές κυμαίνονται από απλές συσκευές που μεγεθύνουν το κείμενο έως πολύπλοκα συστήματα που μετατρέπουν το κείμενο σε ομιλία ή σε γραφή Braille. Η κατανόηση της ευρείας γκάμας των διαθέσιμων βοηθητικών τεχνολογιών είναι το πρώτο βήμα για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους για την υποστήριξη των μαθητών με προβλήματα όρασης (Smith et al., 2019).

Οι υποστηρικτικές τεχνολογίες για μαθητές με προβλήματα όρασης περιλαμβάνουν συσκευές ανάγνωσης οθόνης, οι οποίες διαβάζουν δυνατά το κείμενο που εμφανίζεται στην οθόνη του υπολογιστή, και συσκευές απεικόνισης Braille, οι οποίες μετατρέπουν το κείμενο σε χαρακτήρες Braille. Υπάρχουν επίσης προγράμματα λογισμικού μεγέθυνσης που μεγεθύνουν το κείμενο και τις εικόνες στην οθόνη, καθιστώντας τα πιο ευδιάκριτα για τους μαθητές με χαμηλή όραση. Άλλα εργαλεία περιλαμβάνουν ακουστικά βιβλία, συστήματα οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων που μετατρέπουν το τυπωμένο κείμενο σε προφορικό λόγο ή σε γραφή Braille και εφαρμογές ομιλίας σε κείμενο που επιτρέπουν στους μαθητές να εισάγουν πληροφορίες προφορικά (Zhou, Ajuwon, et al., 2019).

Η ενσωμάτωση και αξιοποίηση αυτών των εργαλείων στη μάθηση και στις καθημερινές δραστηριότητες απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και συνεκτίμηση των ατομικών αναγκών κάθε μαθητή (Zhou, Parker, et al., 2019). Στην τάξη, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ενσωματώσουν συσκευές ανάγνωσης οθόνης και οθόνες Braille για να παρέχουν πρόσβαση σε σχολικά βιβλία, φύλλα εργασίας και άλλο εκπαιδευτικό υλικό. Για την εργασία στο σπίτι και τη μελέτη, το λογισμικό μεγέθυνσης και τα ακουστικά βιβλία μπορούν να επιτρέψουν στους μαθητές να έχουν πιο ανεξάρτητη πρόσβαση στις πληροφορίες. Η τεχνολογία παίζει, επίσης, καθοριστικό ρόλο στην οργάνωση και τη διαχείριση του χρόνου, με διάφορες εφαρμογές και συσκευές που έχουν σχεδιαστεί για να βοηθούν τους μαθητές με προβλήματα όρασης στην πλοήγηση στο πρόγραμμα και τις υποχρεώσεις τους.

Επιπλέον, αυτά τα τεχνολογικά βοηθήματα δεν είναι απλώς εργαλεία για την εκπαίδευση- είναι μέσα ενδυνάμωσης που μπορούν να βελτιώσουν σχεδόν κάθε πτυχή

της καθημερινής ζωής των μαθητών με προβλήματα όρασης (Zhou, Ajuwon, et al., 2019). Από την πλοήγηση στο διαδίκτυο έως τη συμμετοχή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και από την εξερεύνηση νέων χόμπι έως τη διαχείριση προσωπικών υποθέσεων, η τεχνολογία ανοίγει έναν κόσμο δυνατοτήτων.

Καθώς οι τεχνολογίες αυτές συνεχίζουν να εξελίσσονται, προσφέρουν ακόμη μεγαλύτερες δυνατότητες για την εξίσωση των όρων ανταγωνισμού για τους μαθητές με προβλήματα όρασης (Smith et al., 2019). Μένοντας ενημερωμένοι για τις αναδυόμενες τεχνολογίες και πρακτικές και μαθαίνοντας πώς αυτές εφαρμόζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, οι δάσκαλοι και οι υπεύθυνοι μπορούν να εξασφαλίσουν ότι τα παιδιά με δυσκολίες στην όραση διαθέτουν όλα τα απαραίτητα εργαλεία για να πετύχουν, τόσο στο σχολείο όσο και στην καθημερινή τους ζωή (Jones et al., 2019).

5. Προσαρμογές του προγράμματος σπουδών και της διδασκαλίας

Η προσαρμογή του προγράμματος σπουδών και της διδασκαλίας ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών με προβλήματα όρασης αποτελεί θεμελιώδη πτυχή της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Η αποτελεσματική προσαρμογή όχι μόνο υπερβαίνει την απλή παροχή πρόσβασης, αλλά περιλαμβάνει και την επανεξέταση του τρόπου παροχής του περιεχομένου, ώστε να εμπλέκει πολλαπλές αισθήσεις και να προσαρμόζεται σε διαφορετικά μαθησιακά στυλ (Opie, 2018).

Οι τεχνικές για την προσαρμογή του προγράμματος σπουδών και της διδασκαλίας συχνά ξεκινούν με την τροποποίηση του διδακτικού υλικού (Alvaristo et al., 2020). Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή σχολικών βιβλίων και φύλλων εργασίας σε γραφή Braille ή σε μεγάλη εκτύπωση, τη χρήση απτικών διαγραμμάτων και μοντέλων για μαθήματα όπως η γεωμετρία ή η γεωγραφία και την ενσωμάτωση ηχητικών περιγραφών για το οπτικό υλικό. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν επίσης να προσαρμόσουν τις μεθόδους διδασκαλίας τους, χρησιμοποιώντας προφορικές περιγραφές, ενθαρρύνοντας την πρακτική μάθηση και παρέχοντας σαφείς προφορικές οδηγίες τις οποίες ο μαθητής μπορεί να ακούσει.

Μια άλλη βασική τεχνική είναι η διαφοροποίηση της διδασκαλίας ώστε να ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών (Zervoudakis et al., 2020). Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει το σπάσιμο των εργασιών σε μικρότερα, διαχειρίσιμα βήματα για τους μαθητές που χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να επεξεργαστούν τις πληροφορίες ή την παροχή επιπλέον δραστηριοτήτων στους μαθητές που είναι έτοιμοι να προχωρήσουν. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει επίσης να εξετάζουν τον ρυθμό των μαθημάτων, επιτρέποντας συχνά διαλείμματα και διαφοροποιώντας τις δραστηριότητες για να διατηρείται η δέσμευση του μαθητή (McGaha & Farran, 2001).

Η σημασία της απτικής, ακουστικής και βιωματικής μάθησης στην εκπαίδευση των μαθητών με προβλήματα όρασης δεν μπορεί να υποτιμηθεί (Asamoah et al., 2018). Η απτική μάθηση περιλαμβάνει τη χρήση της αίσθησης της αφής για την εξερεύνηση αντικειμένων, υφών και χωρικών σχέσεων, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για τους μαθητές που δεν μπορούν να βασιστούν σε οπτικές ενδείξεις. Η ακουστική μάθηση αξιοποιεί την αίσθηση της ακοής για την κατανόηση και τη διατήρηση πληροφοριών μέσω του προφορικού λόγου, της μουσικής ή άλλων ήχων. Η βιωματική μάθηση επικεντρώνεται στη μάθηση μέσω της πράξης, επιτρέποντας στους μαθητές να ασχοληθούν άμεσα με τον κόσμο γύρω τους μέσω δραστηριοτήτων και εμπειριών της πραγματικής ζωής. Η ενσωμάτωση αυτών των τρόπων μάθησης όχι μόνο βοηθά τους μαθητές με προβλήματα όρασης να κατανοήσουν ακαδημαϊκές έννοιες, αλλά και να αναπτύξουν τις άλλες αισθήσεις τους, αποκτώντας ένα πιο ολοκληρωμένο σύνολο δεξιοτήτων. Για παράδειγμα, τα υλικά αφής μπορούν να βοηθήσουν στην κατανόηση

σύνθετων διαγραμμάτων, οι ακουστικοί πόροι μπορούν να ενισχύσουν τη γλωσσική ανάπτυξη και η βιωματική μάθηση μπορεί να οικοδομήσει πρακτικές δεξιότητες ζωής.

Τελικά, η προσαρμογή του προγράμματος σπουδών και της διδασκαλίας για μαθητές με προβλήματα όρασης αφορά στη δημιουργία ενός ισότιμου μαθησιακού περιβάλλοντος όπου κάθε μαθητής έχει την ευκαιρία να επιτύχει. Με την κατανόηση και την εφαρμογή αυτών των προσαρμογών, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέχουν μια πλούσια, ελκυστική εκπαιδευτική εμπειρία που ανταποκρίνεται στις μοναδικές ανάγκες των μαθητών με προβλήματα όρασης και τους προετοιμάζει για το μέλλον.

6. Υποστήριξη της μετάβασης και της ανεξαρτησίας

Η υποστήριξη της μετάβασης και της ανεξαρτησίας των μαθητών με προβλήματα όρασης αποτελεί κρίσιμη πτυχή της ανάπτυξής τους. Καθώς οι μαθητές αυτοί περνούν από διάφορα στάδια της ζωής τους, από το σπίτι στο σχολείο, από τη μία τάξη στην άλλη και τελικά από το σχολείο στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση ή στην εργασία, αντιμετωπίζουν δυσκολίες που απαιτούν προσεκτικό σχεδιασμό και υποστήριξη (Sikanku, 2019).

Οι στρατηγικές για την υποστήριξη των μεταβάσεων περιλαμβάνουν μια προληπτική προσέγγιση της αλλαγής (Κουτάντος, 2005). Για παράδειγμα, η μετάβαση από το σπίτι στο σχολείο μπορεί να διευκολυνθεί με επισκέψεις στο νηπιαγωγείο που πρόκειται να φοιτήσει ο μαθητής, ώστε να αρχίσει να συνηθίζει το νέο του περιβάλλον, καθώς και με συναντήσεις με τους μελλοντικούς του δασκάλους, όπου θα συζητηθούν οι προσωπικές του ανάγκες και οι καλύτερες προσεγγίσεις για την εκπαίδευσή του. Καθώς οι μαθητές μετακινούνται από τη μία τάξη στην άλλη, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς μπορούν να συνεργαστούν για να διασφαλίσουν μια ομαλή μετάβαση, ανταλλάσσοντας επιτυχημένες στρατηγικές και απαραίτητες προσαρμογές. Για τη σημαντική μετάβαση στη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση ή την επαγγελματική απασχόληση, οι μαθητές μπορεί να επωφεληθούν από στοχευμένα προγράμματα που εστιάζουν σε δεξιότητες ζωής, την επαγγελματική κατάρτιση και τις μετακινήσεις (Reed & Curtis, 2019). Σε κάθε περίπτωση, ο στόχος είναι να γίνουν οι μεταβάσεις όσο το δυνατόν πιο ομαλές, ελαχιστοποιώντας τις διαταραχές και εξασφαλίζοντας τη συνέχεια της υποστήριξης και της μάθησης. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει εξατομικευμένα σχέδια μετάβασης που περιγράφουν τα βήματα και την υποστήριξη που απαιτούνται σε κάθε στάδιο, τακτικές συναντήσεις με τον μαθητή για να συζητηθούν οι ανησυχίες και οι φιλοδοξίες του και τη συμμετοχή του μαθητή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με την εκπαίδευση και το μέλλον του.

Η προώθηση της ανεξαρτησίας και της ικανότητας των μαθητών να μιλούν και να δρουν υπέρ του εαυτού τους είναι εξίσου σημαντική (Agran et al., 2007). Οι δεξιότητες ανεξαρτησίας περιλαμβάνουν δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης, όπως η προσωπική φροντίδα, η εκπαίδευση στην κινητικότητα για ασφαλή μετακίνηση και η εκμάθηση της χρήσης της τεχνολογίας και άλλων εργαλείων που διευκολύνουν την αυτονομία. Η εκπαίδευση σε αυτούς τους τομείς μπορεί να ξεκινήσει από νωρίς και να εξελιχθεί ανάλογα με την αυξανόμενη πολυπλοκότητα του ευρύτερου περιβάλλοντος του μαθητή καθώς αυτός ωριμάζει.

Η ενδυνάμωση της προσωπικής φωνής, δηλαδή η ανάπτυξη της ικανότητας να υπερασπίζεται κανείς τον εαυτό του, αναφέρεται στην εκπαίδευση των μαθητών να κατανοούν τα δικαιώματά τους και τις ανάγκες τους και να μπορούν να τα εκφράζουν με σαφήνεια και αποφασιστικότητα στο περιβάλλον τους. Αυτό περιλαμβάνει τη διδασκαλία των μαθητών να διατυπώνουν τις ανάγκες τους, να κατανοούν τα νόμιμα δικαιώματά τους και να αναζητούν την υποστήριξη και τους πόρους που χρειάζονται.

Σημαίνει, επίσης, την ενθάρρυνση μιας νοοτροπίας ανθεκτικότητας και επίλυσης προβλημάτων, ώστε οι μαθητές να αισθάνονται αυτοπεποίθηση για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους σε διάφορες καταστάσεις (Hatlen, 2004).

Εστιάζοντας στις στρατηγικές για την υποστήριξη των μεταβάσεων και στις δεξιότητες για την προώθηση της ανεξαρτησίας και της ενδυνάμωσης, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς μπορούν να ενδυναμώσουν τους μαθητές με προβλήματα όρασης, ώστε να αντιμετωπίσουν με αυτοπεποίθηση τις αλλαγές της ζωής και να ζήσουν όσο το δυνατόν πιο ανεξάρτητα. Αυτό δεν ωφελεί μόνο την ακαδημαϊκή και επαγγελματική τους πορεία, αλλά ενισχύει επίσης την προσωπική τους ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής τους.

7. Ο ρόλος των οικογενειών

Ο ρόλος των οικογενειών είναι κεντρικής σημασίας για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος φροντίδας και υποστήριξης για τα παιδιά με προβλήματα όρασης. Η συμμετοχή τους είναι καθοριστική ώστε να διασφαλιστεί ότι τα παιδιά αυτά λαμβάνουν την αγάπη, την ενθάρρυνση και την υποστήριξη που χρειάζονται για να ευδοκιμήσουν τόσο ακαδημαϊκά όσο και προσωπικά (Τσιμπιδάκη, 2013).

Η οικογένεια μπορεί να δημιουργήσει ένα υποστηρικτικό και ασφαλές περιβάλλον στο σπίτι με διάφορους τρόπους (van den Broek et al., 2017). Για παράδειγμα, μπορεί να τροποποιήσει χώρους του σπιτιού για να εξασφαλιστεί η ασφάλεια και η προσβασιμότητα, να οργανώσει τους χώρους με τρόπο που θα ελαχιστοποιεί τους κινδύνους, να χρησιμοποιεί ετικέτες αφής για την οργάνωση και να εξασφαλίζει καλό φωτισμό όπου χρειάζεται. Πέρα από το φυσικό περιβάλλον που διαμένει το παιδί, η δημιουργία μιας υποστηρικτικής ατμόσφαιρας περιλαμβάνει, επίσης, την προώθηση της ανοιχτής επικοινωνίας, την ενθάρρυνση της ανεξαρτησίας και την παροχή συναισθηματικής υποστήριξης. Οι οικογένειες μπορούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που είναι τόσο ευχάριστες όσο και εκπαιδευτικές, προσαρμόζοντάς τις στις ανάγκες και τις ικανότητες του παιδιού, προωθώντας έτσι τη μάθηση σε ένα άνετο και οικείο περιβάλλον.

Εκτός από τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος στο σπίτι, σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει και η συνεργασία μεταξύ οικογένειας και σχολείου. Μια ισχυρή και συστηματική συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και οικογενειών είναι το κλειδί για την παροχή συνεπούς και αποτελεσματικής υποστήριξης (Τσιμπιδάκη, 2013). Αυτή η συνεργασία μπορεί να περιλαμβάνει τακτική επικοινωνία σχετικά με την πρόοδο του παιδιού, τις δυσκολίες και τυχόν αλλαγές στις ανάγκες ή τις ικανότητές του. Οι οικογένειες θα πρέπει να συμμετέχουν στην ανάπτυξη και αναθεώρηση των εξατομικευμένων εκπαιδευτικών σχεδίων ή ισοδύναμων στρατηγικών εξατομικευμένης μάθησης, διασφαλίζοντας ότι τα σχέδια αυτά είναι προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού και ότι αντικατοπτρίζουν τις ιδέες και τις προσδοκίες της οικογένειας για το παιδί τους (de Klerk & Greeff, 2019).

Τα μέλη της οικογένειας και όσοι ασχολούνται με την φροντίδα των παιδιών αυτών, μπορούν επίσης να επωφεληθούν από προγράμματα εκπαίδευσης για γονείς για την καλύτερη κατανόηση της οπτικής αναπηρίας και την εκμάθηση στρατηγικών για την υποστήριξη της μάθησης και της ανάπτυξης του παιδιού (Manitsa & Barlow-Brown, 2022). Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν εργαστήρια, ομάδες υποστήριξης ή πόρους που παρέχονται από σχολεία και επαγγελματίες ειδικής αγωγής. Εξίσου, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να μάθουν από τις πολύτιμες γνώσεις και εμπειρίες των οικογενειών, κατανοώντας περισσότερο για τις ανάγκες, τις προτιμήσεις και τη ζωή του παιδιού

εκτός σχολείου. Τελικά, ο ρόλος των οικογενειών και των φροντιστών είναι να παρέχουν ένα θεμέλιο αγάπης, υποστήριξης και σταθερότητας πάνω στο οποίο τα παιδιά με προβλήματα όρασης μπορούν να χτίσουν τη ζωή τους. Μέσα από ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον και μια στενή συνεργασία με τα σχολεία, οι οικογένειες παίζουν απαραίτητο ρόλο στην ενδυνάμωση αυτών των παιδιών, ώστε να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους.

8. Εκτίμηση κοινωνικών και συναισθηματικών αναγκών

Η κατανόηση των κοινωνικών και συναισθηματικών αναγκών των παιδιών με προβλήματα όρασης είναι ζωτικής σημασίας για τη συνολική ανάπτυξη και ευημερία τους. Τα παιδιά αυτά μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση και τη συναισθηματική ανάπτυξη λόγω της οπτικής τους αναπηρίας, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει τις αλληλεπιδράσεις τους με τους άλλους και την αυτοαντίληψή τους (Khadka et al., 2012).

Η αναγνώριση αυτών των αναγκών περιλαμβάνει την αναγνώριση των πιθανών συναισθημάτων απομόνωσης ή διαφορετικότητας που μπορεί να βιώνουν τα παιδιά με προβλήματα όρασης. Μπορεί να δυσκολεύονται να δημιουργήσουν συνδέσεις με άλλους, ιδίως όταν οι κοινές παιδικές δραστηριότητες είναι οπτικά προσανατολισμένες (Huurre & Aro, 2000). Είναι σημαντικό για τις οικογένειες και τους εκπαιδευτικούς να είναι προσεκτικοί σε σημάδια κοινωνικής απόσυρσης ή χαμηλής αυτοεκτίμησης και να παρέχουν υποστηρικτικές παρεμβάσεις, όταν είναι απαραίτητο (Lang et al., 2017).

Οι στρατηγικές για την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, της ανθεκτικότητας και των κοινωνικών δεξιοτήτων είναι σημαντικές για να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά να περιηγηθούν αποτελεσματικότερα στον κοινωνικό τους κόσμο. Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης μπορεί να περιλαμβάνει τον εορτασμό των επιτευγμάτων τους, την ενθάρρυνση των ενδιαφερόντων και των ταλέντων τους και την ανάδειξη της αξίας τους πέρα από την οπτική τους αναπηρία. Πρόκειται επίσης για την παροχή θετικής ανατροφοδότησης και επιβεβαιώσεων που ενισχύουν την αίσθηση της αυτοεκτίμησής τους.

Η ανάπτυξη ανθεκτικότητας αποτελεί έναν κρίσιμο πυλώνα στην υποστήριξη των κοινωνικοσυναισθηματικών αναγκών των παιδιών με προβλήματα όρασης (de Klerk & Greeff, 2019). Αυτό σημαίνει την εκμάθηση τεχνικών για την αντιμετώπιση και τη διαχείριση των δυσκολιών, δίνοντας έμφαση στη σημασία της αναζήτησης βοήθειας ως κάτι φυσιολογικό και υγιές. Επίσης, τους βοηθά να αντιληφθούν ότι η αντιμετώπιση εμποδίων είναι κομμάτι της καθημερινότητας για όλους. Η ενίσχυση της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων, η ενθάρρυνση της ευελιξίας στον τρόπο σκέψης και η καλλιέργεια μιας θετικής στάσης ζωής, μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στο να κάνουν τα παιδιά πιο ανθεκτικά στις δυσκολίες που θα συναντήσουν.

Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων είναι επίσης απαραίτητη (Lang et al., 2017). Ως πρακτική μπορεί να περιλαμβάνει ρητή διδασκαλία των κοινωνικών συμβάσεων που μπορεί να μην αντιλαμβάνονται οπτικά, όπως η γλώσσα του σώματος ή οι εκφράσεις του προσώπου. Τα παιχνίδια ρόλων, οι κοινωνικές ιστορίες και οι καθοδηγούμενες αλληλεπιδράσεις μπορούν να λειτουργούν ευεργετικά σε αυτό τον τομέα. Η ένταξη σε ομαδικές δραστηριότητες, συλλόγους ή αθλήματα, μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες για την εξάσκηση κοινωνικών δεξιοτήτων και τη δημιουργία φιλικών σχέσεων. Είναι επίσης χρήσιμο να διευκολύνονται περιβάλλοντα όπου τα παιδιά με προβλήματα όρασης μπορούν να αλληλεπιδρούν με συνομηλίκους που έχουν παρόμοιες εμπειρίες, γεγονός που μπορεί να προσφέρει αμοιβαία κατανόηση και υποστήριξη (Vassiou et al., 2016).

Εκτός από αυτές τις στρατηγικές, είναι σημαντικό οι ενήλικες στη ζωή ενός παιδιού με προβλήματα όρασης, να διαμορφώνουν και να ενισχύουν την ενσυναίσθηση, τον σεβασμό και την κατανόηση σε όλες τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Αυτό όχι μόνο διδάσκει στο παιδί πώς να συμπεριφέρεται στους άλλους, αλλά θέτει και τις προσδοκίες για το πώς θα πρέπει να του συμπεριφέρονται.

9. Συμπέρασμα

Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τις πολύπλευρες ανάγκες των παιδιών με προβλήματα όρασης και τις διάφορες στρατηγικές που μπορούν να υποστηρίξουν την εκπαίδευση και την ευημερία τους, τόσο στο σχολικό όσο και στο οικιακό περιβάλλον. Υπογραμμίστηκε η σημασία της κατανόησης της ιδιαίτερης φύσης της οπτικής αναπηρίας κάθε παιδιού, η δημιουργία περιεκτικών και προσαρμοσμένων περιβαλλόντων μάθησης, η αξιοποίηση της τεχνολογίας για την προσβασιμότητα, η προσαρμογή του προγράμματος σπουδών και της διδασκαλίας, η υποστήριξη των μεταβάσεων και της ανεξαρτησίας, η συμμετοχή των οικογενειών και η υποστήριξη των κοινωνικών και συναισθηματικών αναγκών των παιδιών με προβλήματα όρασης.

Από την κατανόηση της οπτικής αναπηρίας έως την προώθηση των κοινωνικών δεξιοτήτων και της συναισθηματικής ανθεκτικότητας, οι προτάσεις που παρέχονται έχουν ως στόχο να εξοπλίσουν τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς με τις γνώσεις και τα εργαλεία που είναι απαραίτητα για την αποτελεσματική υποστήριξη αυτών των παιδιών. Το κυρίαρχο μήνυμα είναι αυτό της ενδυνάμωσης, της συμμετοχικότητας και της σημασίας μιας εξατομικευμένης προσέγγισης για την κάλυψη των ιδιαίτερων αναγκών κάθε παιδιού.

Τέλος, είναι σημαντικό να καλέσουμε όλους τους εμπλεκόμενους -εκπαιδευτικούς, γονείς και πολιτικούς υπευθύνους- σε μια ενωτική προσπάθεια δράσης. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αναζητούν διαρκώς νέες γνώσεις και να ενημερώνουν τις διδακτικές τους μεθόδους, ενώ γονείς οφείλουν να είναι δραστήριοι, να ενημερώνονται και να εκφράζουν τις απόψεις τους στην αλληλεπίδραση με το προσωπικό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την κοινότητα. Οι κρατικοί παράγοντες πρέπει να αναγνωρίσουν την ανάγκη για σταθερή χρηματοδότηση, έρευνα και νομοθετική υποστήριξη που θα προάγει τα δικαιώματα και θα καλύπτει τις ανάγκες των παιδιών με προβλήματα όρασης. Τελικά, η συλλογική προσπάθεια όλων είναι απαραίτητη για τη δημιουργία μιας κοινωνίας, όπου τα παιδιά με προβλήματα όρασης θα έχουν ίσες ευκαιρίες με όλους. Μέσα από τη συνεχή μάθηση, τη διαρκή υπεράσπιση και τη συνεργασία, μπορεί να διασφαλιστεί ότι αυτά τα παιδιά θα έχουν την υποστήριξη που χρειάζονται για να ζήσουν μια ικανοποιητική και ευτυχισμένη ζωή.

Βιβλιογραφία

- Agran, M., Hong, S., & Blankenship, K. (2007). Promoting the Self-Determination of Students with Visual Impairments: Reducing the Gap between Knowledge and Practice. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 101(8), 453–464. <https://doi.org/10.1177/0145482X0710100802>
- Alvaristo, E. de F., Rutz da Silva, S. de C., Mamcasz Viginheski, L. V., & Pilatti, L. A. (2020). The use of manipulative didactic material to teach concepts related to the treatment of information for visually impaired students. *Acta Scientiae*, 22(2), 105–121. <https://doi.org/10.17648/ACTA.SCIENTIAE.5555>
- Asamoah, E., Ofori-Dua, K., Cudjoe, E., Abdullah, A., & Nyarko, J. A. (2018). Inclusive Education: Perception of Visually Impaired Students, Students Without Disability, and Teachers in Ghana. *SAGE Open*, 8(4). <https://doi.org/10.1177/2158244018807791>

- Daroni, G. A., Gunarhadi, G., & Legowo, E. (2018). Assistive Technology in Mathematics Learning for Visually Impaired Students. *Tadris: Jurnal Keguruan Dan Ilmu Tarbiyah*, 3(1), 1–9. <https://doi.org/10.24042/TADRIS.V3I1.2406>
- de Klerk, H., & Greeff, A. P. (2019). Resilience in Parents of Young Adults with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105(7), 414–424. <https://doi.org/10.1177/0145482X1110500704>
- Hatlen, P. (2004). Is social isolation a predictable outcome of inclusive education? *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 98(11), 676–678. https://doi.org/10.1177/0145482X0409801102/ASSET/0145482X0409801102.FP.PNG_V03
- Huurre, T., & Aro, H. (2000). The Psychosocial Well-Being of Finnish Adolescents with Visual Impairments versus those with Chronic Conditions and those with no Disabilities. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 94(10), 625–637. <https://doi.org/10.1177/0145482X0009401003>
- Jones, B. A., Rudinger, B., Williams, N., & Witcher, S. (2019). Training pre-service general educators in assistive technology competencies for students with visual impairments. *British Journal of Visual Impairment*, 37(1), 29–39. https://doi.org/10.1177/0264619618814066/ASSET/IMAGES/LARGE/10.1177_0264619618814066-FIG3.JPEG
- Khadka, J., Ryan, B., Margrain, T. h., Woodhouse, J. M., & Davies, N. (2012). Listening to voices of children with a visual impairment: A focus group study. *British Journal of Visual Impairment*, 30(3), 182–196. <https://doi.org/10.1177/0264619612453105>
- Kooiker, M. J. G., Pel, J. J. M., & Van Der Steen, J. (2014). The Relationship Between Visual Orienting Responses and Clinical Characteristics in Children Attending Special Education for the Visually Impaired. *Journal of Child Neurology*, 30(6), 690–697. <https://doi.org/10.1177/0883073814539556>
- Lang, M., Hintermair, M., & Sarimski, K. (2017). Social-emotional competences in very young visually impaired children. *British Journal of Visual Impairment*, 35(1), 29–43. <https://doi.org/10.1177/0264619616677171>
- Liu, L., Zhang, Y., Wu, W., He, M., Lu, Z., Zhang, K., Li, J., Lei, S., Guo, S., & Zhang, Y. (2019). Oral health status among visually impaired schoolchildren in Northeast China. *BMC Oral Health*, 19(1), 1–7. <https://doi.org/10.1186/S12903-019-0752-2/TABLES/7>
- Manitsa, I., & Barlow-Brown, F. (2022). The role of habilitation services in the lives of children and adolescents with visual impairments. *British Journal of Visual Impairment*. https://doi.org/10.1177/02646196221144870/SUPPL_FILE/SJ-DOCX-1-JVI-10.1177_02646196221144870.DOCX
- McGaha, C. G., & Farran, D. C. (2001). Interactions in an Inclusive Classroom: The Effects of Visual Status and Setting. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95(2), 80–94. <https://doi.org/10.1177/0145482X0109500203>
- Nishimura, T., Doi, K., Sawada, M., & Kaneko, T. (2020). Basic survey on children and teachers in special classes for children with low vision in Japan. *British Journal of Visual Impairment*, 40(2), 160–174. <https://doi.org/10.1177/0264619620945351>
- Opie, J. (2018). Educating students with vision impairment today: Consideration of the expanded core curriculum. *British Journal of Visual Impairment*, 36(1), 75–89. <https://doi.org/10.1177/0264619617730861>
- Reed, M., & Curtis, K. (2019). High School Teachers' Perspectives on Supporting Students with Visual Impairments toward Higher Education: Access, Barriers, and Success. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105(9), 548–559. <https://doi.org/10.1177/0145482X1110500906>
- Sikanku, S. T. (2019). An Investigation of Transition Experiences of Students with Visual Impairment in Public Universities in Ghana. *Journal of Comparative & International Higher Education*, 11, 183–188. <https://doi.org/10.32674/JCIHE.V11I1WINTER.1570>
- Sladewski, J., Lieberman, L. J., Haibach-Beach, P., & Conroy, P. (2022). Professional Preparation of Teachers of Students With Visual Impairments and Orientation and Mobility Specialists Regarding Physical Activity, Physical Education, and Sport. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 116(2), 240–251. <https://doi.org/10.1177/0145482X221090526>
- Smith, D. W., Kelly, P., Maushak, N. J., Griffin-Shirley, N., & Lan, W. Y. (2019). Assistive Technology Competencies for Teachers of Students with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 103(8), 457–469. <https://doi.org/10.1177/0145482X0910300804>
- Topor, I., & Rosenblum, P. (2019). English Language Learners: Experiences of Teachers of Students with Visual Impairments who Work with this Population. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 107(2), 79–91. <https://doi.org/10.1177/0145482X1310700202>

- van den Broek, E. G. C., van Eijden, A. J. P. M., Overbeek, M. M., Kef, S., Sterkenburg, P. S., & Schuengel, C. (2017). A Systematic Review of the Literature on Parenting of Young Children with Visual Impairments and the Adaptions for Video-Feedback Intervention to Promote Positive Parenting (VIPP). *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 29(3), 503–545. <https://doi.org/10.1007/S10882-016-9529-6/TABLES/2>
- Vassiou, A., Mouratidis, A., Andreou, E., & Kafetsios, K. (2016). Students' achievement goals, emotion perception ability and affect and performance in the classroom: a multilevel examination. *Educational Psychology*, 36(5), 879–897. <https://doi.org/10.1080/01443410.2014.950192>
- Zervoudakis, K., Mastrothanas, K., & Tsafarakis, S. (2020). Forming automatic groups of learners using particle swarm optimization for applications of differentiated instruction. *Computer Applications in Engineering Education*, 28(2), 282–292. <https://doi.org/10.1002/cae.22191>
- Zhou, L., Ajuwon, P. M., Smith, D. W., Griffin-Shirley, N., Parker, A. T., & Okungu, P. (2019). Assistive Technology Competencies for Teachers of Students with Visual Impairments: A National Study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 106(10), 656–665. <https://doi.org/10.1177/0145482X1210601010>
- Zhou, L., Parker, A. T., Smith, D. W., & Griffin-Shirley, N. (2019). Assistive Technology for Students with Visual Impairments: Challenges and Needs in Teachers' Preparation Programs and Practice. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 105(4), 197–210. <https://doi.org/10.1177/0145482X1110500402>
- Κουτάντος, Δ. (2005). *Η εκπαίδευση παιδιών και νέων με μειωμένη όραση*. Ελληνικά Γράμματα.
- Μαστροθανάσης, Κ. (2009). Η σχολική ένταξη των μαθητών με εκπαιδευτικές ανάγκες στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. *Ανοιχτό Σχολείο*, 111, 36–42.
- Τσιμπιδάκη, Α. (2013). *Παιδί με ειδικές ανάγκες, οικογένεια και σχολείο: Μία σχέση σε αλληλεπίδραση*. Παπαζήση.